

Nazym Hikmet haýsy tarykatyň ýerine ýetirýän zikirlerini diňledi?

Category: Edebiýaty öwreniş, Kitapcy, Psihologiýa, Sözler

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Nazym Hikmet haýsy tarykatyň ýerine ýetirýän zikirlerini diňledi?

NAZYM HIKMET HAÝSY TARYKATYŇ ÝERINE ÝETIRÝÄN ZIKIRLERINI DIŇLEDI?

Nazym Hikmet Ran aradan çykanyna elli ýedi ýyl geçenem bolsa, onuň adynyň we pikirleriniň üstünde turýan jedelleriň gutarmaýan fenomen şahyrydyr.

Nazym şahyr hakynda hernäçe aýdylsa-da, düşünilşi ýaly tanap boljak beýik talantdyr, onuň pelsepewi we mistiki taraplary öwrenilse-de, özüne dahylly beren ujypsyzja ýüpuçlary boýunça öwrenip boljak ekstensiw ruhly şahyrdyr.

Onuň pelsepewi pozisiýasyny we zähmetkeşleriň tarapyny tutup, eksplutatorlara garşy söweşjeň kommunistik ruhunyň bolandygyny hemmeler bilýär. Şahyr jemgyýetleriň umumy gymmatlyklar we umumy önümçilige goşant goşmak arkaly deňligi gazanyp boljakdygyna ynanýardy. Nazymyň kommunizme akyl we köňül ýakynlygyny diňe sap şygarylý ideologlyk bilen garyşdymazlyk we ony dinden gözbaş alýan inçe tassawuf taglymatyndan daşdadyr öýtmezlik gerek.

■ "PELSEPEWI TARAPY BILEN..."

Nazym Hikmet eger deňsizlik we adalatsyzlyk kommunistlerden çykse-da, oňa garşy durup bilen, ynsanperwer ideýalar diniň ahlak dissiplinasyndan gelip çykýan bolsa-da – oňa arkasyny öwürmän gol-ganat gerip bilen ajaýyp häsiýetli seýrek adamlaryň hilindendi.

Türkiýeden mejbury ýagdaýda gaçyp Moskwa baran günü aýdan

sözünde: "Meni Stalin döretdi" diýen sözleri ulanan Nazym birnäçe ýyl geçensoň, Staliniň garşysyna:

*"Ýok boldy bir saba,
Ýok boldy köwşi meydanlardan
Kölegesi agaçlarmyzyň üstünden
Çorbamyzdan murty
Otaglarmyzdan gözleri... "*

– diýen setirleri ýazyp, oňa iň gazaply garşylygy berip bilipdir.

Nazym pelsepewi tarapy bilen öňe saýlanan kişi bolanam bolsa, duýgy dünýäsinde tasawwufa (sopuçylyga) köňül beren sopynyň keşbi bardy.

Nazym Hikmeti ulaldan atasy Nazym paşa möwlewiýe tarykatyna bagly dindar adam bolupdyr. Ol Konýa walylygynda bolanda Nazymam ýanynda eken. Paşanyň öýünde üýşmeleňler bolupdyr, mesnewiler okalypdyr, tasawwuf söhbetleri edilipdir. Nazym hem şol üýşmeleňlerde bolupdyr, görýän we eşidýän zatlary oňa ýiti täsir edipdir. Hususanam möwlewihanalara gidip möwlewiýeleriň zikirlerini höwes bilen synlapdyr. Başlary uzyn külahly, arkasy tennureli semazenleriň (mövlewiýe tansyny ýerine ýetirýän semaçylar) pyrlanyşlary diýseň täsirlidi. Elbetde, Nazymyň şular ýaly şertde möwlewiýe tarykatyndan täsirlenmezligi-de mümkin däldi.

■ POZISIÝASYNDA-DA MÖWLANANYŇ TERZINE KYBAP DURARDY

Onuň möwlewiýe ruhy bilen ýazan goşgusy bu täsirlenmä güwä geçýän iň gowy mysal bolsa gerek:

*Uranda alnyma ýoklugyň demi,
Sylyndy köňülden şatlykdyr gamy,
Kalba muhabbetde tapdym melhemi,
Men hem bir müridiň, ynha, Möwlana.*

Edebe set çeken zulmaty dildim,
Yşky içden duýdum, arşa beýgeldim,
Kalpdan tämizlendim, huzura geldim,

Men hem bir müridiň, ynha, Möwlana.

Hakykatda şahyr "Men hem bir müridiň" diýmek bilen ýüzlerçe ýyl öň ýaşap geçen Möwlana Jelaleddin bilen edebi çekişmä girýär, çünki ol öz prinsipial düşünjesini döredip bilen şahsyýetdi, emma çekişmesini-de Möwlananyň stiline mahsus tarzda guraýar.

1945-nji ýylda Bursa türmesinden Wala Nureddine ýüzlenip ýazan hatynda muny şeýle beýan edýär: "Görýärsiňizmi, çekişmämi we pozisiýamy Hezreti Möwlana çenli uzatdym. "Sureti hemi zillest" diýip başlaýan we dünýanyň gury ham-hyýaldan hem-de kölegeden ybaratdygyny söyleýän bir rubagysy bardyr.

Meniňki ýüzlerçe ýyldan soň hezrete jogap:

*Gördügiň hakyky älem, eý Jelaleddin, hyýal däl
Uç-gyraksyz ýaradylman ressamy illeti-pylan däl,
Hem seň gyzgyn etiňden galan rubagylaň ajaby,
Sureti hemi zillest pylan diýp başlaýan däl...''*

(Sureti hemi zillest – Görünen hemme zat kölegedir. Illeti-ula: Birinji sebäp, ilkibaşky sebäp)

Stambuluň daşary ýurtlular tarapyndan basylyp alnan agyr ýyllarynda Beýoglundaky "Aga metjidiniň" harap we perişan halyny götüp, oňa nebsi agyran Nazym Hikmet şu goşgyny ýazypdy:

*"Havsalam almıyordu bu hazin hali önce
Ah, ey zavallı cami, seni böyle görünce
Dertli bir çocuk gibi imanıma bağlandım;
Allahımın ismini daha çok candan andım.*

Ne kadar yabancısın böyle sokaklarda sen!
Böyle sokaklarda ki, anası can verirken,
Işıklı kahvelerde kendi öz evladı var...
Böyle sokaklarda ki, çamurlu kaldırımlar,

En kirlenmiş bayrağın taşıyor gölgesini,
Üstünde orospular yükseltiyor sesini.

Burda bütün gözleri bir siyah el bağlıyor,
Yalnız senin göğsünde büyük ruhun ağlıyor.

Kendi elemim gibi anlıyorum ben bunu,
Anlıyorum bu yerde azap çeken ruhunu
Bu imansız muhitte öyle yalnızsın ki sen
Bir teselli bulurdun ruhumu görebilsen!

Ey bu caminin ruhu: Bize mucize göster
Mukaddes huzurunda el bağlamayan bu yer
Bir gün harap olmazsa Türkün kılıç kınıyla,
Baştan başa tutuşsun göklerin yangınıyla!"

(Goşgy asyl nusgasynda berildi)

Nazym Hikmetiň Rumyniýada ýaşan döwründe onuň sürüjisi bolan Mämmet atly biri bilen bolan gürrüňleri tutaryk edinýänler şahyryň ölmezden öň dindar bir musulmana öwrülip, dine bagly ýaşandygyny öňe sürýärler. Rumyniýada Gadyr gijesinde aýaly Wera bilen baran metjidinde jemagata seslenip: "Gadyrly jemagat, men bir kommunist, emma bular ýaly mübärek gijede sizi metjit ýaly mukaddes mekanda görýänime özümi bagtly duýýaryn, ynanyň, diýseň duýgulandym!" diýendigini aýdýarlar. Şeýle-de Nazym şahyryň 1951-nji ýylda bir kater bilen Garadeňiziň üstünden daşary ýurda gaçmagyna kömek eden ýazyjy Refik Erduranyňam: "Nazym azan okalanda gözlerine yaş aýlanan adamdy" diýendigi ýazylypdyr.

Aslynda men bulary Nazym Hikmetiň hakykatdanam dindar bir musulman bolandygy baradaky gipotezalary delillendirmek üçin ýazmadym. Nazymyň dine we dinden gözbaş alýan ahlak taglymaty bolan tasawwufa, hususanam möwlewiýeçilige çuňňur hormaty bardy, emma onuň bu tarapy hemme zatdan ötri medeni baglanşyklylykdan we bu topraklaryň ynsany bolma psihologiýasyndan gelip çykýan artykmaçlygydygy anykdy. Ýöne şunu-da ýatdan çykarmazlyk gerek, kimdir biriniň möwlewiýä meýil bildirmegi üçin onuň musulman bolmagy, hasam beteri dindar bolmagy hökmany şert däl.

Nazym şahyr hem şahsyna mynasyp ahlakly kommunistdi, ol hem-ä

ruhy gymmatlyklar bilen arasyny üzmeýän duýguçyl şahsyýetdi,
hemem ýurduny janyndan eziz görýän hakyky watansöýüjidi.

Nazif AÝ.

06.06.2020 ý, ODATV.

Terjime eden: Guwanç MÄMILIÝEW,
Stambul uniwersitetiniň talyby.

Edebiýaty öwreniş